Adatok a délvidéki poszméh (Bombus argillaceus SCOPOLI,1763) tiszántúli elterjedéséhez

Szabó Sándor - atalanta10szsp@freemail.hu
Endes Mihály - endesm@freemail.hu

A méhek (Apidae) közel 700 faja közül a legfeltűnőbbek a viszonylag nagy méretű, élénk színezetű, messziről hallható zümmögéssel repülő poszméhek vagy dongóméhek. Testük sűrű kitinszőrrel fedett, ezért igen alkalmas virágpor átvitelre (pollinátor), egyúttal kitűnően alkalmazkodik a hűvösebb éghajlathoz. A Kárpát-medence poszméhfaunája az európaihoz képest gazdagnak mondható (MÓCZÁR 1953). A hazai Bombus fajok között igen magas a ritka fajok aránya. Szinte mindenütt tapasztalható az utóbbi néhány évtizedben, hogy az értékes lelőhelyek területe folyamatosan zsugorodik, minősége leromlik, részben szukcessziós, részben urbanizációs hatások következtében, amit a méhek és a méhekhez fejlődési ciklusukban kapcsolódó hólyaghúzó bogarak (Meloidae) is nagyon megsínylették (JÓZAN 1996).

A legtöbb faj ökológiájáról, biológiájáról viszonylag kevés ismerettel rendelkezünk, így ezek ritkaságáról, veszélyeztetettségéről, elterjedtségéről sem tudunk többet (MÓCZÁR 1986). Többéves terepmunka számos alkalmával kerestük fel a debreceni Nagyerdő, Derecske, Nagy-kapros /Hortobágy/ területeket, hogy megfigyeléseket tehessünk erről a Mediterráneumban széles körben elterjedt poszméhről, amely Közép-Európában ritka, igen szórványos előfordulású, meleg- és szárazságkedvelő (eremofil), szűktűrésű (sztenök) faj, mely különféle kisemlősök (egér, pocok) földbeli járataiban (terrikol) módon készíti el fészkét.A délvidéki poszméh terepi azonosítása kékeslila szárnyairól, a sárga tor, közepén fekete szalagos rajzolatáról, valamint fekete szőrös potroháról könnyű feladat. Nektárforrásként igen kedveli a zsályákat , mint az osztrák zsálya (Salvia austriaca) és a ligeti zsálya (Salvia nemorosa), továbbá a magyar szegfű (Dianthus pontederae), valamint az indás infű

(Ajuga reptans) virágzó egyedeit. Ezek a növények löszhátmaradványokon löszpusztagyep társulásban (Salvio-Festucetum rupicolae) maradtak meg, amelyek egykor az Alföldön nagy területeket foglaltak el (Nagy-kapros puszta), valamint erősen degradált löszpusztagyepekben, mint a Derecske keleti részén található Nagy–nyomáson, ahol a legjelentősebb nektárforrása a szennyes bükköny (Vicia grandiflora). Gyomosodó egykori löszterületeken az útszéli bogáncs (Carduus acanthoides) szerepel a legszívesebben látogatott növények sorában.(JÓZAN 1996). Polylektikus szociális faj, a megtermékenyített és áttelelő nőstény az új kolónia alapítója a tavaszi időszakban. Elterjedését tekintve hazánktól nyugatra csak Svájc és Ausztria, valamint Szlovénia melegebb tájain fordul elő (WARNCKE 1986).

Magyarországon régebbi gyűjtések során 1954-1971 között a Tiszántúlon: a Hortobágyon, valamint a Körösnél fordult elő (MÓCZÁR 1953, TANÁCS 1974, 1975, SÁROSPATAKI 2003). Az 1971 utáni időszakból csak az Alföldön, Szeged környékéről, illetve Debrecenből ismert előfordulása (TANÁCS 1974, SIROKI 1974). Ez utóbbi a debreceni Nagyerdőn gyűjtött példány eddig még nem publikált adat erről az időszakról. A Dunántúl területéről régebbi gyűjtések alapján MÓCZÁR (1953) a Budai-hegységből és a Mecsekből jelzi előfordulását. Előkerült még Magyaróváron, a Kőszegi-hegységben, a Kis-Balaton térségében és Somogyváron, valamint a Duna-Tisza közi homokterületekről is ismerjük. Az utóbbi egy-másfél évtizedben alig találkozhattunk ezzel a védett Vörös könyves fajjal, amelynek az eszmei értéke 50000 Ft. Az utóbbi két évtizedben folytatott kutatások során csupán a Zselicben, Külső- és Belső-Somogyban,a Mecsekben és a Villányi-hegységben sikerült megtalálni (JÓZAN 1990, 2000). Több nemzeti parki faunisztikus felmérés után is csak a Kiskunság területéről sikerült Apajpusztáról kimutatni a délvidéki dongót (TÓTH 1979). A már kihaltnak hitt óriás poszméhvel (Bombus fragrans) együtt ezt a két fajt a Csepel-szigeten végzett kavicsbányászati hatástanulmányban is megemlítik, mint előkerült örvendetes újdonságokat (SIPOS 2006). Legújabban Kárpátalján,

Munkácsnál is megtalálták (KONOVALOVA 2008) ezt az Ukrajna Vörös Könyvében is említett fajt. Ez jelenleg a legészakabb kárpát-medencei előfordulása.

A fenti elterjedési ismeretek birtokában éppen ezért fontosak a Tiszántúlon végzett új keletű adatok, megfigyelések, melyek szélesítik e fajjal kapcsolatos információkat (SZABÓ 1996, 2001, ENDES 2004).

Az alább közölt tiszántúli területeken található észlelési pontok hazai viszonylatban a legészakibb előfordulási helyei ennek a Földközi-tenger környéki országokban általánosan elterjedt, de a mediterrániumtól északra nagyon megritkult fajnak, mely biotópjaiban mindig ragaszkodik a nyílt pusztai vegetációjú területekhez, ahol már márciustól egészen őszig található,, elsősorban jó mézelő fészkeseken és ajakosokon. (TÓTH 1979, RAKONCZAY 1989).

Észleléseink:

- Debrecen 1978.VII.1, Nagyerdő, Carduus acanthoides, 1 hím, Siroki Z.
- Debrecen 1996.V.22. Botanikus kert, Anchusa officinalis, 1 hím Szabó S.
- Debrecen 1997.V.28. Botanikus kert, Vicia grandiflora, 1 nőstény, Szabó S.
- Nagy-kapros puszta /Hortobágy/ 2000.VI.5. Salvia nemorosa, Ajuga genevensis, 2 nőstény, Endes M.
- Nagy-kapros puszta /Hortobágy/2001.V.28. Salvia nemorosa, Ajuga genevensis, 1 hím, Endes M., Szabó S.
- Debrecen 2008.VI.24, Botanikus kert, Salvia officinalis, 1 nőstény, Szabó S.
- Debrecen 2008.VI.25. Botanikus kert, Coreopsis sp., Reseda sp., 1 nőstény, Szabó S.
- Derecske 2009.V.2, Nagy-nyomás, degradált löszgyep, Vícia grandiflora, 1 hím, Endes M.

A fenti adatok az Alföld tiszántúli területeiről származva pótolják az UTM hálózatban eddig érthető okokból hiányzó pontokat

(SÁROSPATAKI 2003), növelve a régió faunisztikai értékét, ahol még előfordul ez a délkelet-európai sztyeppfaj, melyet nem csak nálunk, hanem egész elterjedési területén fokozottan veszélyeztetett rovarként tartják számon. Eddigi adataink alapján a Nagy-kapros pusztán feltételezhető az önfenntartó populáció léte.

IRODALOM

ENDES, M. 2004. Szépséges Hortobágy. Csokonai, Debrecen, 132 pp

JÓZAN, ZS. 1990. A Zselic méhszerű (Hymenoptera, Apoidea) faunájának alapvetése. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve: 81-92.

JÓZAN, ZS. 1996. A Mecsek méhszerű faunája (Hymenoptera, Apoidea). Janus Pannonius Múzeum Évkönyve: 24-43.

JÓZAN, ZS. 2000. A Villányi-hegység fullánkos hártyásszárnyú (Hymenoptera) faunája. Dunántúli Dolgozatok, Természettudományi Sorozat,10: 267-283.

JÓZAN, ZS. 2000a. Külső-Somogy méhszerű (Hymenoptera, Apoidea) faunája. Somogyi Múzeumok Közleményei,14: 308-330.

KONOVALOVA, I. B. 2008. The first record of Bombus argillaceus (Scopoli, 1763) (Hymenoptera Apidae, Bombini) from the Transcarpathian lowland. Naukoviy Visznik Uzs. NU 23: 180-181.

MÓCZÁR, M. 1953. A dongóméhek faunakatalógusa. Folia Entomologica Hungarica, 5: 197-228.

MÓCZÁR, M. 1957. Méhfélék (Apoidae). Magyarország Állatvilága, XIII: 1-6.

RAKONCZAY, Z. (szerk.) 1989. Vörös Könyv, A Magyarországon kipusztult és veszélyeztetett növény- és állatfajok. Akadémiai, Budapest, 360 pp

SÁROSPATAKI, M., NOVÁK, J., MOLNÁR, V. 2003. Hazai poszméh- és álposzméhfajok (Hymenoptera: Apidae, Bombus és Psithrus) UTM térképezése és az adatok természetvédelmi felhasználhatósága. Állattani Közlemények, 88: 85-108.

SZABÓ, S. 1996. Klímaváltozás hatása a rovarokra, Poszter, III. Kelet-Magyarországi Erdő-, Vad- és Halgazdálkodási, Természetvédelmi Konferencia, Debrecen 1992.: 112.

SZABÓ, S. 2001. A Nagy-kapros puszta (Hortobágy) gerinctelen faunájáról. II. Kárpát-medencei Biológiai Szimpozium, Abstract: 245-249., Budapest.
SÍPOS, F. 2006. Szárazodást fokozó tavak - kavicsbányászat a természetben: www.knp.hu.606.
TANÁCS, L. 1974. Az ásotthalmi Kiss Ferenc Emlékerdő és a zsombói erdő méhalkatú faunája: 2-76., József Attila Tudományegyetem Állattani Intézet, Szeged.
TANÁCS, L. 1975. The Apoidea (Hymenoptera) of the Tisza-Dam. Tiscia, 16.: 175-185.
TÓTH K. (szerk.) 1979. Nemzeti park a Kiskunságban: 243-248., Natura, Budapest
WARNCKE, K. 1986. Die Wildbienen Mitteleuropas, ihre gültigen Nahmen und ihre Verbreitung, (Insecta: Hymenoptera), Entomofauna. Zeitschrift für Entomologie, 3: 1-28.